

NINA BANG

100 år siden ministerudpegelsen

Af Rikke Lie Halberg & Jytte Nielsen

I år er det 100 år siden, at Nina Bang blev udnævnt til minister i Staunings første regering, som sad på magten fra 1924-1926. Hun var den første kvindelige minister i verden i en demokratisk valgt regering og hun blev udnævnt af den første socialdemokratiske statsminister i Danmark. Vi markerer 100-året med et fotoessay og et debatindlæg, der sætter fokus på Nina Bangs politiske eftermæle som mere marxist end feminist samt et genoptryk af en af hendes ordførertaler.

Nina Bang (1866-1928) var uddannet historiker og arbejdede fra 1898 som journalist på avisen Social-Demokraten. Hendes politiske karriere startede i 1903, da hun som eneste kvinde blev medlem af Socialdemokratiets hovedbestyrelse. Fra 1913-1917 var hun medlem af Københavns Borgerrepræsentation og ved det første valg til Rigsdagen i 1918, hvor kvinder både kunne stemme og stille op, blev hun valgt ind i Landstinget, hvor hun sad frem til sin død i 1928. Fra 1924-1926 var hun undervisningsminister i den første socialdemokratiske ledede regering.

Der er ikke skrevet meget om Nina Bangs politiske virke. Ud over et publiceret universitetsspeciale fra 1997 og et par enkelte artikler, har vi fortsat til gode at få analyser af hendes politiske projekt og dets betydning for Socialdemokratiet og ikke mindst for arbejderkvinderne.

NINA BANG VAR DANMARKS FØRSTE KVINDELIGE MINISTER

Men var hun også feminist?

Af Rikke Lie Halberg

DEBAT

Nina Bang var Danmarks første kvindelige minister og en af de mest fremtrædende kvindelige pionerer i dette århundrede. Hun var marxist og gløddende socialdemokrat, men hun havde et ambivalent forhold til kvindesagen, og feminist var hun ikke.”¹

Ovenstående citat er de første linjer man møder, når man slår Nina Bang op i den digitale udgave af Dansk Kvindebiografisk Leksikon på Lex.dk. Inden man læser videre om Bangs liv og fortjenester får man altså slået fast, at vi her ikke har at gøre med en feminist. Går man videre i sin søgning og slår op på fx leksikon.org, et opslagsværk der præsenterer sig som et alternativ til sejrherrenes historieskrivning, får man følgende at vide:

I pagt med tidens udviklings- og fremskridtsoptimisme fandt [Nina Bang], at ligestillingen mellem mand og kvinde ville blive begunstiget af dels kvinders stigende og nærmest uundgåelige inddragelse i arbejdslivet, dels udnyttelse af nye teknologiske opfindelser gennem oprettelse af elevatorer til fælles goder, fællesvaskerier, fælleskøkkener og offentlige tilbud i form af børneinstitutioner. Nina Bangs tankegang lå således fjernt fra en feministisk forståelse af kvinders situation, men tæt på partiets knæsatte opfattelse af kvindespørgsmål: Den politiske og faglige kamp ville løse kvindespørgsmålet, en

særlig kvinderorganisering var derfor overflødig og indebar risiko for at afspore arbejderklassens samlede kamp.²

Og det er ikke de eneste steder, man kan møde det udsagn, faktisk er det noget, der stort set altid kommer på tale, når Nina Bang nævnes.³ Jeg er aldrig stødt på nogen egentlig analyse eller uddybende argumenter for påstanden om, at Nina Bang ikke skulle være feminist. Måske hænger det først og fremmest sammen med, at der ikke er skrevet ret meget om hende. Og så kan man selvfølgelig også spørge om det overhovedet har nogen betydning, om Nina Bang var feminist eller ej? Jeg mener helt klart, at det er relevant at undersøge spørgsmålet nærmere. For det har i hvert fald haft betydning nok til nærmest at blive et mantra i fortællingen om Nina Bang, at hun IKKE var feminist.

Begrebet feminisme

Feminisme er både et hverdagsudtryk, en ideologi og et komplekst og vidt forgrenet teoretisk begreb som kontinuerligt diskuteres og forhandles, og som kan defineres på mange forskellige måder. Jeg er således bevidst om, at der er tale om en simplificering, når jeg fremhæver den absolut mest grundlæggende definition af begrebet feminisme som: At gå ind for kvinders rettigheder på grundlag af kønnenes ligestilling. I denne grundlæggende forståelse er en feminist en person, der støtter kvinders rettigheder og kønnenes ligestilling. Afhængig af tid og rum vil et sådant standpunkt ofte virke til udfordre etablerede normer, afprøve nye veje og afsøge mulighederne for at indtage nye rum.

Nina Bang blev født i 1866, det vil sige i en tid hvor kvinder måtte forhandle om såvel kollektive rettigheder som individuelle muligheder i et system, der slet ikke var gearret til, at de overhovedet skulle være der. Kvinders plads blev opfattet som værende et andet sted end i de rum, hvor man uddannede sig, havde indflydelsesrige stillinger eller hvor der blev taget beslutninger om samfundet. Men i løbet af sit relativt korte liv – hun blev kun 61 år – formåede Bang igen og igen at træde ind i sådanne rum. Selvom hun ikke selv forklarer disse handlinger som feministiske, betyder det ikke, at de ikke kan tolkes som sådan. I et mere udvidet perspektiv kan man anskue feminisme fra et intersektionelt perspektiv, som lader feminismens fokus på køn virke i krydsfelter med andre perspektiver. Det kan være klasse, etnicitet, seksualitet, alder, funktionsnedsættelser og andre "sektioner" et menneske kan tilhøre. I Nina Bangs tilfælde er det passende at starte med at afsøge, om hun måske kan rummes i en enkelt intersektion, som en person der virker i krydsfeltet mellem køn og klasse.

Kvindesagens rum

Det er fuldstændig rigtigt, at Nina Bang var meget kritisk overfor organiserede kvindebevægelse, som på hendes tid først og fremmest vil sige Dansk Kvindesamfund. Men ligesom der i nutiden forekommer eksplosive diskussioner om hvad feminisme(r) er og hvem der inkluderes og ekskluderes herfra, var feminisme ikke kun én afklaret størrelse på Nina Bangs tid. Og Bang delte ikke kvindebevægelsens idé om en universel kvindekamp. Hun betragtede kvindebevægelsen som et borgerligt projekt, der frem for alt var designet til gavn for borgerskabets kvinder og hvis målsætninger var i strid med målet om at nedbryde klassesamfundet. Og det selvom Dansk Kvindesamfund i flere tilfælde var mere end villige til at rumme arbejderkvindernes problemer. Nina Bang var flere gange rygende uenig med Dansk Kvindesamfund, hvor en af de mere åbne stridspunkter gjaldt sagen om regulering af kvinders nat-arbejde som var til diskussion i 1899 og igen i 1910. Her samarbejdede Dansk Kvindesamfund med De Kvindelige Trykkeriarbejderes Fagforening og Kvindeligt Arbejderforbunds om at forhindre et forslag om at forbyde kvinders natarbejde. De kvindelige fagforeninger ønskede at bevare retten, fordi det var for mange af medlemmerne, var en økonomisk nødvendighed at arbejde om natten,⁴ mens Dansk Kvindesamfund støttede fagforeningerne ud fra synspunktet om, at enhver kvinde skulle have ret til frit at bestemme over sig selv. Nina Bang indtog en tredje position, hvor hun pegede på, at der var nogle strukturer i samfundet, som betød at det var arbejderkvinderne, der endte med at betale regningen. Det var jo ikke borgerskabets kvinder, der tog på natarbejde. Det var ikke dem, hvis børn lå alene tilbage i lejlighederne på stenbroen, så de kunne da sagtens støtte kvinders ret til natarbejde. Nina Bang støttede derfor forslaget om et forbud, men aldrig med henvisning til, at kvinders rettigheder var ligegyldige. Kritikken var med henvisning til at arbejderklassens kvindesag havde andre forudsætninger end borgerskabets kvindesag.

Uddannelsesrum

Nina Bang tog studentereksamen i 1889 som 19-årig. På det tidspunkt var det kun 12 år siden at Nielsine Nielsen som den første kvinde i Danmark, tog studentereksamen som privatist. De offentlige gymnasier åbnede først for kvinder i 1903. Inden da måtte piger tage studentereksamen enten som privatister eller på de få pigeskoler, som fx Natalie Zahles skole, der havde en gymnasielinje. Ganske få kvinder havde mulighed for at træde ind i det gymnasiale uddannelsesforløb. Men Bang havde muligheden, både i kraft af sit klassetilhørsforhold som betød at hun ikke, som mange andre kvinder på hendes tid, skulle ud at fx tjene eller på fabrik. Efter studentereksamen lod

hun sig indskrive på Københavns Universitet hvor hun studerede historie og nationaløkonomi. Kvinder havde kun haft adgang til universitetet siden 1875, så det var stadig relativt nyt – og af visse opfattet som fuldkommen bizart – at kvinder skulle beskæftige sig med en universitetsuddannelse. Nina Bang og hendes mand, Gustav, blev inspireret af Karl Marx under deres tid på historiestudiet, og i 1892 skrev de i fællesskab Lærebog i Danmarks Historie. Selvom bogen var inspireret af historiematerialisme, har den på første side fået en anbefaling fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet og var altså ikke en bog, der truede med at omstyrte samfundet. Set med nutidige øjne forekommer lærebogen uendelig traditionel med sin strengt kronologiske opbygning over kongerækken. Og så er der alligevel en lille afvigelse. Bogens sidste kapitel handler om Christian den niende, og sidste afsnit er en kort nutidsskildring med et meget lyst og positivt syn på et samfund i fremgang og udvikling og hvor kvinders adgang til uddannelse fremhæves positivt.

I det indre er Danmark i de sidste 50 Aar gaaet meget frem. Der er blevet udbredt Oplysning ved Oprettelsen af nye Skoler; Højskolerne, hvoraf der nu findes adskillige rundt om i Landet, have udbredt Kundskaber iblandt en stor Del i den voksne Landbefolkning. Ved forskellige Fagskoler (Polyteknisk Læreanstalt (oprettet 1829), Landbohøjskolen, tekniske skoler, Landbrugsskoler) er der blevet uddannet dygtige Mænd i mange retninger. I Aaret 1875 have Kvinder faaet Adgang til at blive Studenter og tage Eksaminer ved universitetet.⁵

Det er måske ikke så underligt, da Nina Bang jo selv gjorde, hvad hun overhovedet kunne for at blive uddannet. Men det er heller ikke nogen selvfølge at fremhæve det, og der er adskillige eksempler på det modsatte fra samme tid.⁶ Og i 1894 tog Bang eksamen med en magisterkonferens om Øresundstolden, blot syv år efter at Anna Hude, som den første kvinde i Danmark, blev cand.mag. i historie med en specialeafhandling om lensvæsnets opkomst. Hverken Hude eller Bang skrev altså "kvindehistorie" i deres virke som de første kvindelige historikere. Men de havde jo også travlt med at bevise, at de kunne være historikere selvom de var kvinder!

Ideologiske rum

Man kan af og til høre forklaringer om at Nina Bang jo var marxist og at hun derfor ikke også kunne rumme feminismen, altså noget med at feminisme og marxisme ikke passer sammen. Og Nina Bang blev uomtvisteligt, trods sin opvækst i et konservativt middelklassehjem, vakt af marxismen. Hun mente

dermed at socialismens vigtigste opgave var at bekæmpe, og i sidste ende afskaffe, klassesamfundet. Det var det ufravigelige udgangspunkt, som alle andre spørgsmål måtte besvares fra. Størstedelen af Bangs politiske virke foregik inden arbejderbevægelsens splittelse, og hendes politiske arena blev Socialdemokratiet. Vejen dertil gik gennem partiets dagblad, og i slutningen af 1899 blev Nina Bang ansat som journalist på Social-Demokraten, som redaktionenens eneste kvinde. Den 1. maj 1899 trykte avisen Nina Bangs opråb "Til Kvinderne!", hvor hun opfordrer arbejderkvinden til at støtte kravet om otte timers arbejdsdag som et middel til at nå målet om at højne levestandarden for arbejderklassens kvinder, mænd og børn.

Intet vil kunne hindre, at Kvinden bliver erhvervende ligesom Manden, men hun maa da befries for de Byrder, hun har fra gammel Tid, og det er saa meget lettere at gøre det, som disse Byrder ikke mere stemmer med Tiden og er kostbare at opretholde. Først naar al den daglige Husgerning bliver udført i det store, vil det blive muligt at skaffe Kvinden en bestemt Arbejdstid og en bestemt Hviletid, den eneste virkelige Grundvold for et virkeligt Samliv mellem Mand og Hustru, Forældre og Børn.⁷

Bang tordner her både mod samfundets indretning og arbejderkvindernes plads heri, og bevæger sig ubesværet mellem en kritik af klassesamfundet og et mål om frigørelse af (arbejder)kvinden fra det, man kunne kalde patriarkalske strukturer.

Nina Bang havde således været aktiv i en central del af det socialdemokratiske apparat, da hun for alvor trådte ind på den politiske arena i 1903. Her blev hun valgt til Socialdemokratiets hovedbestyrelse som blot den fjerde kvinde i hovedbestyrelsen. Kun tre kvinder havde tidligere været medlemmer af hovedbestyrelsen, nemlig Jaquette Liljencrantz (1876-1877), Signe Andersen (1889) og Nelly Hansen (1898-1903). Nina Bang var den eneste kvinde frem til 1918, hvor Marie Nielsen⁸ blev valgt ind. Da Nina Bang nogle år senere blev valgt ind i Københavns Borgerrepræsentation, hvor hun sad fra 1913 til 1918, blev hendes første sag at gøre offentlige toiletter gratis for kvinder og børn – ligesom de var for mænd. Pressen håned Nina Bang for at interessere sig for noget så banalt som toiletter til kvinder, men set med nutidens øjne står det klart, at ikke mindst arbejderkvinders mulighed for at bevæge sig frit i samfundet har været begrænset af mangel på tilgang til gratis toiletfaciliteter.⁹

Demokratiets rum

Den organiserede kvindebevægelse, med Dansk Kvindesamfund i spidsen, drev en utrættelig kampagne for kvinders stemmeret. De var vedholdende og tålmodige gennem de næsten 45 år der gik fra Dansk Kvindesamfunds grundlæggelse i 1871 til grundlovsændringen i 1915. Men det er meget vigtigt at forstå, at Nina Bang, selvom hun hverken var aktiv i den organiserede kvindebevægelse eller enig med Dansk Kvindesamfund, var dybt optaget af spørgsmålet om kvinders stemmeret. Hun var en af hovedarrangørerne af den internationale kvindekongres i København i 1910, hvor kvinders stemmeret var det helt centrale spørgsmål. Og i modsætning til en række andre spørgsmål, der blev diskuteret på mødet, var samtlige delegater enige om, at kvinders stemmeret var et nødvendigt skridt på vejen til et lige og retfærdigt samfund. Nina Bang var naturligvis til stede i salen, da Clara Zetkin åbnede mødet med en tale om kvinder, klasse og valgret:

Med en glødende Iver og en rivende Veltalenhed holdt den internationale Sekretær Clara Zetkin den første Tale – om Nødvendigheden af, at de kvindelige Proletarer tog praktisk fat i Løsningen af det sociale Spørgsmaal. Det vilde dog ikke ske paa en fyldestgørende Maade før Kvinderne fik Valgret og Socialismen sejrede – (Bragende Bifald).¹⁰

Nina Bang talte selv ved flere lejligheder om kvinders stemmeret, men altid med det samme udgangspunkt som det, der blev fremstillet på kvindekongressen i 1910: Stemmeret for kvinder var ikke et mål i sig selv, men et middel til at forbedre arbejderklassens kår. Det var i øvrigt på Kvindekongressen i 1910, at Kvindernes Internationale Kampdag blev vedtaget.

Kvinder opnåede som bekendt valgret og stemmeret i Danmark i 1915, og dermed kunne kvinder for første gang både stille op til og stemme ved folketings- og landstingsvalget i 1918. Her brød Nina Bang helt ny jord, da hun, som en blandt fem kvinder, blev valgt til Landstinget. Året efter holdt hun en passioneret tale i anledning af Folketingets behandling af "Forslag til Lov om Kvinders Adgang til Tjenestestillinger og Erhverv", et forslag der blandt andet handlede om kvinders mulighed for at bestride præsteembedet og andre samfundshverv. I talen, som kan læses i sin fulde længde andetsteds i dette nummer, retter Bang en skarp kritik af de borgerlige partiers kvindepolitik og formår således atter at kombinere et klasseperspektiv med et kønsperspektiv. Nina Bangs karriere kulminerede, da hun ved Staunings regeringsdannelse i 1924 blev udpeget til undervisningsminister. Hendes overordnede mål som undervisningsminister var at demokratisere skolen og forbedre lærernes uddannelse. Staunings regering holdt i godt to år, og Bang udtrykte efterfølgende

skuffelse over at hun ikke nåede mere i sin tid som minister.¹¹ Hun fik aldrig chancen igen, for hun blev syg og døde i 1928. Og der skulle gå mere end 20 år før en kvinde blev minister igen, nemlig Fanny Jensen (1890-1969) som var familie- og forbrugsminister fra 1947-1950.

Bang og Kollontai i samme rum

De seneste år har der været fornyet interesse for sovjetiske Alexandra Kollontai (1872-1952), både som historisk aktør og som feministisk ikon. Kollontai var verdens første kvindelige minister, omend ikke folkevalgt men udpeget af Lenin efter den russiske revolution i 1917. Kollontai tog ligesom Nina Bang stærk afstand fra den borgerlige kvindebevægelse, som hun anså for at tjene borgerskabets interesser.¹² De to mødte i øvrigt hinanden ved Kvindekongressen i København i 1910. Bang og Kollontai delte deres kritik af den borgerlige kvindebevægelse. I Kollontais optik var en feminist en person, der først og fremmest var ude på at borgerskabets kvinder skulle opnå stemmeret og på den måde blive politisk ligestillet med borgerskabets mænd, men som ikke kunne eller ville forstå at målet om kvinders stemmeret ikke var nok til at frisætte arbejderklassens kvinder.

Klasseinstinkt – uanset hvad feministerne siger – viser sig altid at være stærkere end de ædle begejstringer for “overklasse”-politik. Så længe de borgerlige kvinder og deres [proletariske] “yngre søstre” er lige i deres ulighed, kan førstnævnte med fuld oprigtighed gøre en stor indsats for at forsvare kvinders generelle interesser. Men når barrieren er brudt, og de borgerlige kvinder har fået adgang til politisk aktivitet, bliver de nylige forsvarere af “alle kvinders rettigheder” ivrige forsvarere af deres klasses privilegier og er tilfredse med at efterlade de yngre søstre uden nogen rettigheder overhovedet. Derfor, når feministerne taler til arbejdskvinder om behovet for en fælles kamp for at realisere et eller andet “generelt kvinde”-princip, er kvinder fra arbejderklassen naturligvis mistroiske.¹³

“Feminist” var altså decideret et skældsord for Alexandra Kollontai. Men ikke desto mindre arbejdede hun hele sit liv med kvindespørgsmålet og klasse-spørgsmålet som to sider af samme sag. Alexandra Kollontai skrev adskillige tekster om den marxistiske kvindesag, og er gået over i historien som en nøgleperson i marxistisk feminisme, som en person der arbejdede for både kvindefrigørelse og marxistiske idealer. Men selvom om Nina Bang ikke på samme måde som Kollontai var med til at udvikle og teoretisere en marxistisk feminisme, har hun jo opfattet og forstået verden med nogenlunde samme blik

som Kollontai. Der er ikke noget tidspunkt, hvor Nina Bang tager afstand fra den socialistiske kvindesag, tværtimod omfavner hun den og bruger den. I stedet for at betragte marxismen som noget der udelukker Nina Bang fra at være feminist, er det med Kollontai som eksempel muligt at forstå, hvordan hun gjorde begge dele.

Den praktiske feminisme rum

For feminisme handler ikke først og fremmest om, hvad man kalder sig selv. Det handler om, hvordan man agerer i og forstår verden. Nina Bang gjorde feminisme. Hendes handlinger indenfor de rammer, der betingede dem, må som minimum ses som udtryk for, at hun gik ind for kvinders rettigheder på baggrund af kønnenes ligestilling. Altså den simplificerede forståelse af feminisme. Og hendes evne til både at rumme, forstå og fusionere kvindesag med classesag peger på, at hun opererede med en form for proto-intersektionalitet, som der først kom begreb for langt senere. Nina Bang skriver sig ind i historiens lange række af kvinder, der praktiserede en form for feminisme uden nødvendigvis at italesætte sig selv som feminist eller alliere sig med andre, der gjorde det. Danmarks første kvindelige statsminister, Helle Thorning-Schmidt (født 1966), har forklaret, at hun ikke tror, at hun var blevet valgt i 2011, hvis ikke hun som politiker havde nedtonet sin feminisme.¹⁴ Det kan vi ikke vide, men vi må anerkende hendes oplevelse, og de situationer, hun beskriver fra sin tid som politiker og statsminister. Nina Bang har sandsynligvis oplevet lignende begrænsninger, da hun søgte indflydelse i Socialdemokratiets hovedbestyrelse i 1903, i Landstinget i 1918 og som minister i 1924.

Men samtidigt med, at Nina Bang brød ny jord, talte hun passioneret om kvinders rettigheder som medlem af et socialdemokratisk parti, der i øvrigt ikke interesserede sig synderligt for kvindesagen. Hendes fokus lå på arbejderkvindens rettigheder, men det betyder ikke, at hun var imod rettigheder til kvinder fra andre samfundslag. Hun havde også selv gjort brug af de rettigheder til uddannelse, som først og fremmest borgerskabets kvinder – som hun socialt delte baggrund med, selvom hun politisk placerede sin solidaritet andetsteds – nød godt af de første mange årtier. Dermed kan hun ikke afskrives som feminist. Og måske er det mindst lige så interessant at spørge til, hvorfor det i den hidtidige historieskrivning har været så vigtigt at gøre netop det?

I et overordentlig lyttværdigt podcastafsnit fortæller historiker Jytte Larsen, som har forsket i ligestillingshistorie og feministisk historie i mere end 50 år, om rødstrømpebevægelsens forhold til Nina Bang. Larsen forklarer at rødstrømpebevægelsen, som hun selv var en del af, i sin tid havde svært ved at rumme Nina Bangs kritik af kvindeorganisationerne. Men hun forklarer

også at hun med tiden har ændret holdning, og så kalder hun Nina Bang en “fuldblodsfeminist”:

Så det er først efterhånden, som jeg begyndte at beskæftige mig med dansk ligestillingspolitik og så hvad for et kæmpemæssigt arbejde, [Nina Bang] udførte på Rigsdagen og også Borgerrepræsentation, hvor hun også kom ind meget tidligt. Og i optakten til, at kvinder overhovedet fik valgret, var hun meget, meget aktiv, så hun var jo en fuldblodsfeminist. Men sådan er hun ikke gået over i historien, og det skal der virkelig rettes op på. Nu er det jo lige straks 100 år siden, hun blev udnævnt til minister. Jeg håber virkelig, der kommer en stor diskussion om, hvor langt fremme i skoene hun også var, fordi hun forstod, at man kunne ikke skille kønsspørgsmålet fra klasse-spørgsmålet.¹⁵

Der er gået 100 år siden Nina Bang blev udpeget som den første kvindelige minister i Danmark (og i verden, med undtagelse af førnævnte Kollontai). Det er en fin anledning til at genbesøge mennesket Nina Bang og de mange facetter hun rummede, både som kvinde, som normbryder, som akademiker, som marxist, som socialdemokrat, som journalist og som politiker. Men også som feminist.

Noter

1. Ann-Dorte Christensen & Tina Kjær Bach: *Nina Bang i Dansk Kvindebiografisk Leksikon* på lex.dk. Hentet 21. oktober 2024 fra https://kvindebiografiskleksikon.lex.dk/Nina_Bang
2. Søren Kolstrup: *Nina Bang* på leksikon.org. Hentet 22. oktober fra <https://www.leksikon.org/author.php?n=534>
3. Se Eva Bendix (1983), Karsten Faurholt (1997), Gerd Callesen (1991 samt 1994), Ane Halsbo-Jørgensen (2021) eller K.K. Steincke (1962).
4. Se Anette Eklund Hansens “Henriette Crone bekæmpede forbud mod kvinders natarbejde” i *Arbejderen*, 7. august 2012 samt Anette Eklund Hansen og Jytte Nielsen “Kvinder på tværs af klasser” i antologien *Før og efter stemmeretten*, 2015.
5. Gustav Bang & Nina Ellinger: *Lærebog i Danmarks Historie*, 1882. Findes som digitalt eksemplar på KB.dk.
6. Se fx Birgitte Possings *Argumenter imod Kvinder*. Strandberg Publishing, 2018.
7. Nina Bang: “Til Kvinderne” i *Social-Demokraten*, 1. maj 1899.
8. Marie Nielsen sad dog kun kortvarigt. Hun brød med Socialdemokratiet samme år og gik den revolutionære socialismes vej. Som den første kvindelige partistifter i Danmark dannede hun i 1918 det revolutionære Socialistisk Arbejderparti. Læs mere i Morten Thing: *Marie Nielsen og revolutionen – en biografi*. Selskabet for Arbejderhistorie, 2019.
9. Nina Bangs toiletsag kan spejles i Andrés Brink Pinto og Malin Arvidssons artikel “Lika rätt till toalett: Två kampanjer för offentliga bekvämlighetsinrättningar i Malmö och Göteborg vid 1900-talets början”. Lunds universitet, 2020. Artiklen handler om svenske socialdemokratiske kvinders kamp for gratis offentlige toiletter til kvinder.

10. *Folkets Avis*, 27. august 1910, s. 2.
11. Karsten Faurholt: *Nina Bang: Mennesket og politikeren*. Odense Universitetsforlag, 1997, s. 37.
12. Andrea Nye: *Feminist Theory and the Philosophies of Man*. New York/London: Routledge. Kapitel 3 ("A Community of Men: Marxism and Women"), afsnittet "Marxist feminists: Zetkin, Kollontai, Goldman", s. 40–54.
13. Alexandra Kollontai *The Social Basis of the Female Question*, 1909. Min oversættelse fra <https://www.marxists.org/archive/kollonta/1909/social-basis.htm>
14. Helle Thorning-Schmidt: *Blondinens betragtninger – om køn, feminisme og #metoo*. Forlaget 28B, 2021.
15. Jytte Larsen i Asger Juhls podcast *Danskere, der ændrede historien*, S1E8: "Nina Bang". Nationalmuseet, 2021.

Rikke Lie Halberg
Historiker og Ph.d.-studerende ved Lunds universitet
rikke_lie.halberg@hist.lu.se

DOKUMENTATION

NINA BANG I BILLEDER

Af Rikke Lie Halberg & Jytte Nielsen

Nina Bang satte sit præg på verden i mange forskellige sammenhænge, ikke mindst som den første kvindelige minister i 1924. På forsidefotoet kan man se undervisningsminister Nina Bang i færd med at nedlægge grundstenen til Fysiologisk Institut ved Københavns Universitet i 1926. På de følgende sider ses en række fotos fra forskellige situationer i løbet af hendes liv.

I sin eftertid har Nina Bang fået stor symbolsk betydning. Hun har både en plads, en sø, et bjerg og en pris opkaldt efter sig. Pladsen ligger mellem Rundetårn og Botanisk Have i København, bjerget ligger i det nordvestlige Grønland og søen ligger i territoriet Nunavut i det nordøstlige Canada. Nina Bang-prisen blev indstiftet i 1999 af daværende kulturminister Jytte Hilden i anledning af 75-året for Nina Bangs historiske udnævnelse som minister. Prisen uddeles hvert år til en ung, talentfuld kvindelig politiker.



En ung Nina Bang i 1880erne. I disse år tog hun studentereksamen og magisterkonferens i historie ved Københavns Universitet. Foto: Ukendt. Arbejdersmuseet/ABA.

Fra den internationale Kvindekongres' Aabningsmøde igaar.



Nogle Portræter.

1. Fru Montefiore, London. 2. Vicepresidenten, Fru Elisabeth Mac, Kjøbenhavn. 3. Presidenten, Fru Clara Zetkin, Stuttgart. 4. Forfatterinden Fru Adelheid Kopp, Østrig. 5. Mrs. Max Wood-Simons fra Chicago. 6. Fru Magister Nina Bang. 7. Frk. Murby, London. 8. Fru Katha Dahlström, Sverige. 9. Fru Mac Donald, London. 10. Miss Hicha, London. 11. Frk. Kallander, St. Petersburg.

Folkets Avis bragte denne tegning af Nina Bang og andre prominente kvinder, der deltog i den internationale kvindekongres i København i 1910. Kongressen er i dag mest kendt for at deltagerne stiftede Kvindernes Internationale Kampdag. Moderne blev holdt i arbejdernes forsamlingsbygninger på Rømersgade og Jagtvej. Fra Folkets Avis. Arbejdermuseet/ABA.



Nina Bang var med i redaktionen på Social-Demokraten fra 1898 til 1924. Her er hun fotograferet med den øvrige redaktion i 1920'erne. Foto: Ukendt. Arbejdermuseet/ABA.



Socialdemokratiets hovedbestyrelse, herunder Nina Bang, foran drivhuset i Botanisk Have i 1913. Foto: Ukendt. Arbejdermuseet/ABA.



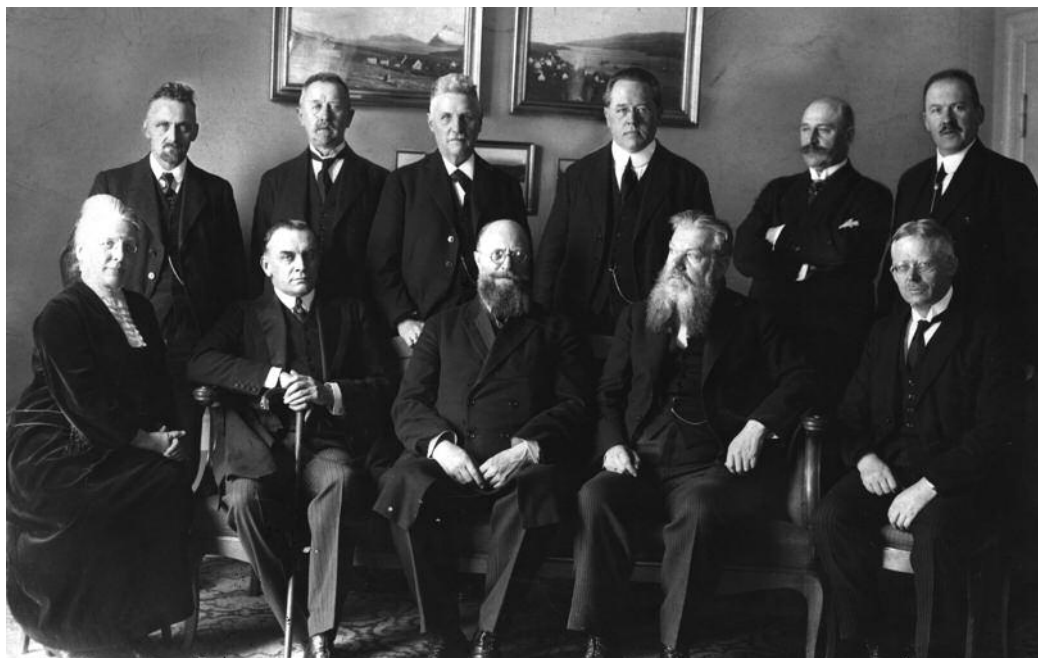
Den socialdemokratiske folketingsgruppe i 1919. På billedet ses mange mænd samt to kvinder: Nina Bang og Helga Larsen, de første kvinder i Socialdemokratiets folketingsgruppe. Foto: Peter Elfeldt.



*Nina Bang på første række ved Socialdemokratiets kongres i Odense, 1923.
Foto: Ukendt. Arbejdermuseet/ABA.*



Nina Bang på talerstolen. Måske er det fra markeringen af 10-året for kvinders stemmeret i 1925? Fanen der skimtes bag hende er Socialdemokratisk Forbunds banner fra 1896, tegnet af Bindesbøl med titlen: "Socialdemokratisk Forbund//Frihed, Lighed, Broderskab//1871-1896//Kvinders jubilæumsgave." Banneret blev skænket til partiet af socialdemokratiske kvinder i anledning af arbejderbevægelsens første 25 år. Det indgår i Arbejdermuseets fanesamling og er omtalt i Henning Grelles Under de røde faner (Fremad 1984). Foto: Ukendt. Arbejdermuseet/ABA.



På billedet ses den første socialdemokratiske regering i Danmark, Thorvald Staunings ministerium 1924 - 1926. Nina Bang blev ved samme lejlighed udpeget til minister, og blev derved den første kvinde til at bestride hvervet. Foto: Ukendt. Arbejdermuseet/ABA.



Undervisningsminister Nina Bang ved sit skrivebord i Undervisningsministeriet i 1924. Bang sad som undervisningsminister fra april 1924 til december 1926. Foto: Peter Elfelt. Arbejdermuseet/ABA.



*Som undervisningsminister var Nina Bang ikke bare ansvarlig for folkeskolen, men også for kulturliv og forskning. I 1926 mødtes hun med kemikeren Marie Curie, den første kvinde der vandt Nobelprisen.
Foto: Thorvald Nielsen. Arbejdermuseet/ABA.*



Ritt Bjerregaard taler ved fejringen af 75-året for indførelsen af kvinders valgret i Danmark. I baggrunden ses et foto af Nina Bang. Foto: Marianne Leth. Arbejdermuseet/ABA.

Artikler og bøger om Nina Bang

Bendix, Eva: “Nina Bang og Bodil Koch”. i: *Heltindehistorier*. Redigeret af Ritt Bjerregaard, Gyldendal, 1983

Callesen, Gerd: “De økonomiske modsætninger bag virvaret”. Historiens nødvendighed for aktuel journalistik – om Nina Bang”. i: *Clios døtre gennem hundrede år: i anledning af historikeren Anna Hudes disputats 1893*. Redigeret af Marianne Alenius, Nanna Damsholt og Bente Rosenbeck, Museum Tusculanum, 1994.

Callesen, Gerd: “Nina Bang, 1866-1928”. I *Arbejderhistorie* nr. 37, 1991.

Faurholt, Karsten: *Nina Bang: mennesket og politikerens*, Odense Universitetsforlag, 1997.

Halsbo-Jørgensen, Ane: “Nina Bang: Pioner og foregangskvinde”. i *De rejste sig trodsigt i vrirmlen. 30 socialdemokrater, der ændrede danmarkshistorien*. Redigeret af Dan Jørgensen, Gimle forlag, 2021.

Steincke, K.K.: “gustav og Nina Bang”. i: *Fra folket de kom*. Redigeret af H.P. Sørensen, Fremad, 1962

Nina Bangs arkiv

Nina Bangs personarkiv opbevares i arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv. Personarkivet blev først oprettet efter hendes død og er ikke særlig stort. i ABAs samlinger findes også tegninger og fotos af Nina Bang, herunder dem, der er bragt i dette nummer.

NINA BANG OM KVINDERS ADGANG TIL TJENESTE- STILLINGER OG ERHVERV

Af Jytte Nielsen

Nina Bang var optaget af forholdene for arbejderklassens kvinder og af at forstå sammenhængen mellem køn og klasse. Et eksempel på det finder vi i 1919, hvor hun som nyvalgt til Landstinget blev Socialdemokratiets ordfører på et lovforslag om kvinders adgang til offentlige embeder. Forslaget var stillet af den radikale samlingsregering med Zahle i spidsen og gik ud på, at alle offentlige embeder skulle åbnes for kvinder. Og det gjaldt lige fra embeder i den offentlige administration til præstestillinger i folkekirken. Hæren var dog undtaget.

Forslaget var blevet stemt igennem i Folketinget af Radikale Venstre og Socialdemokratiet og oversendt til Landstinget på trods af modstand fra de borgerlige partier på spørgsmålet om kvindelige præster. I Landstinget, hvor de borgerlige partier Venstre og Det konservative Folkeparti havde flertal endte lovforslaget af samme grund med at falde. Lovforslaget blev genfremsat i 1921 – denne gang uden de kvindelige præster – og blev vedtaget i begge kamre samme år.

I ordførertalen i 1919 i Landstinget satte Nina Bang som den eneste fokus på klasseproblematikken i lovforslaget. At lukke borgerskabets kvinder ud af hjemmene og ind på arbejdsmarkedet synes hun var en god ide. Men hun påpegede samtidig at der var stor forskel på de vilkår som henholdsvis arbej-

derklassens og borgerskabets udearbejdende kvinder var underlagt. Hun sagde bl.a.:

“De højere Klassers erhvervende Kvinder har hidtil ikke følt Byrderne ved Erhvervet i den Form, som Underklassens Kvinder har følt dem. De har ikke behøvet at passe deres Hjem, naar de kom sent hjem om Aftenen, og de har ikke maattet vide deres Børn gaa alene for Lud og koldt Vand. Naar de hidtil har kunnet undgaa det, kan de takke Arbejderklassens Kvinder derfor, Arbejderklassens Kvinder har nemlig paataget sig det Arbejde i Hjemmene, uden hvilket de højere Klassers Kvinder ikke kunde være erhvervende.”

Og hun følte sig ikke overbevist om at den arbejdsdeling kunne fortsætte, fordi arbejderkvinderne ikke længere ville finde sig i de dårligt betalte tyendeforhold. I stedet mente hun, at der var brug for en nytænkning af de enkelte husholdningers organisering, så de praktiske opgaver som madlavning, vask osv. blev kollektivt drevet, så familierne alene skulle koncentrere sig om at være sammen. Og hun forestillede sig at borgerskabets udearbejdende kvinder kunne stå i spidsen for den udvikling.

Nina Bangs klassekritik blev selvfølgelig kommenteret og kritiseret af de øvrige ordførere. Men hun fik det sidste ord, som lød:

“Den ærede sidste Taler beklagede, at de unge Piger ikke mere vilde gaa til Husarbejdet, men det nytte ikke overfor sociale Forhold at beklage, dér nytter det kun at konstatere, hvorledes Udviklingen er, og saa at rette sig derefter. Det ærede Medlem mente, at de unge Piger klarede sig bedre som Mødre og Husmødre, naar de først havde udført Husassistentarbejde, men saa er det egentlig forbavsende, at de højere Klasser ikke sender deres unge Døtre ud til dette Arbejde i stedet for at lade dem studere.”

Markeringerne i teksten herunder er mine. Hele debatten kan læses i Folketingsstidende fra 1919, som er tilgængelig i en digital udgave på Folketings hjemmeside.

Jytte Nielsen
Informationsspecialist
jyni@kb.dk

Nina Bangs ordførertale ved 1. behandling af Forslag til Lov om Kvinders Adgang til Tjenestestillinger og Erhverv d. 24. juni 1919 i Landstinget

Af Nina Bang

Dette Lovforslag, der behandler et alment Samfundsforhold, er som bekendt i Folketinget blevet behandlet som et Lovforslag om Tvang paa Kirken til at ansætte kvindelige Præster, og denne Behandling af det er fortsat her i Dag. De Betæneligheder, som Venstres mandlige Ordfører ved Sagens første Behandling i Folketinget aldeles ikke havde, er blevet fremsat af Venstres kvindelige Ordfører her. Det er gaaet her, som saa tidt, at Venstre har ladet sig drive frem af det konservative Folkepartis kirkelige Repræsentant i Folketinget.

Mine Partifæller i Folketinget har afholdt sig fra at deltage i denne lidet tiltalende Kampagne, som har æltet reaktionære Forestillinger sammen med Bibelord og med deres omtvistelige Fortolkninger. Jeg skal heller ikke blande mig i denne Strid. Jeg skal kun udtrykke min Forbavselse over, at kirkeligt interesserede Kredse ikke bærer sig ad som alle andre: søger at drage de flest mulige aandelige Kræfter til sig – udtale min Forbavselse over, at Kirken virkelig føler sig saa rig, at den kan undvære Kræfter, der vil stille sig til dens Raadighed.

Man maa ogsaa forbavses over de Udtalelser, der paa et andet Omraade faldt fra det ærede 10de Medlem for 2den Kreds (Inger Gautier Schmit). Det ærede Medlem bebrejdede Regeringen, at den ved dette Lovforslag havde unddraget de militære Embeder fra Kvinderne. Det ærede Medlem ønskede altsaa Kvinderne Adgang til Krigshaandværket, det Haandværk, hvis Rædsler vi har set udøvede nu i 5 Aar, medens det ærede Medlem bebrejdede Regeringen, at den vilde paatvinge Befolkningen kvindelige Præster – og Præsterne burde dog være Fredens og Forsonlighedens Talsmænd.

Det ærede 12te Medlem for 5te Kreds (S. Rasmussen) gav Udtryk for den Forfærdelse, der fyldte ham ved Tanken om, at Kvinder skulde kunne blive Præster, idet han skildrede den frugtsommelige Kvinde staaende ved Døbefonten for at døbe Børn. Ja, jeg er ikke meget kirkeligt interesseret, men det forekommer mig dog, at man ikke let kan tænke sig et skønnere Syn end en

vordende Moder som den, der fører Børnene ind i Kirken. Hvis jeg var kirkeligt interesseret, vilde Udsigten hertil i høj Grad faa mig til at billige, at der aabnes Kvinderne Adgang til Kirkeembeder.

Men jeg skal ikke opholde mig ved denne Side af Sagen. Vi fra vor Side kan ikke ønske andre Bestemmelser for Adgangen til de kirkelige Embeder, end vi kan ønske for Besættelsen af alle andre Embeder. Jeg vil foretrække at føre Sagen tilbage til dens sociale Grundlag, og jeg befinder mig dér i den mest udmærkede Overensstemmelse med Venstres Ordfører i Folketinget ved Sagens første Behandling. Den ærede Ordfører for Venstre her i Tinget gav en kort Udsigt over Kvindens Frigørelse, men hun kom ikke længere tilbage end til, hvor Overklassens, de akademisk uddannede Kredses Bestræbelser for Kvindens Frigørelse begyndte. Jeg mener imidlertid, at det er en alt for smal Basis for Fremstillingen af Kvindens Frigørelse. Der har været Kvinder, der arbejdede for Kvindens Frigørelse lang, lang Tid, før de akademiske Kredses Kvinder begyndte. Tvungne af Nøden har de gjort det og ikke egentlig for at kæmpe for Kvindens Frigørelse, men de har alligevel været Pionerer for denne Sag. Det er allerede over 100 Aar siden, at Kvindearbejdet under den kapitalistiske Produktions Udfoldelse begyndte i England. Da den kapitalistiske Produktion flyttede Arbejdet bort fra Hjemmene og ud til Fabrikkerne, hentede den først Mændene, derefter ogsaa Kvinderne derud. Dette skete først i England, men det bredte sig med den kapitalistiske Produktion til hele Europa. Dette Kvindernes Arbejde udenfor Hjemmene bragte over Kvinderne en uhyre Sum af Lidelser. Det var en ny Byrde, der blev lagt paa deres Skuldre, uden at de tidligere Byrder og Pligter blev taget fra dem. De beholdt deres Pligter som Mødre og som Husmødre, og i de smaa Arbejderhjem blev Børnene overladt til sig selv, Hjemmene stod upassede, indtil en træt Moder om Aftenen vendte hjem fra Fabrikken og saa kunde gøre det Arbejde, der ellers kræver en hel Dag. Det er desværre ikke en Skildring, som kun tilhører Fortiden, men det er en Skildring af Forholdene, som vi ser dem den Dag i Dag. Og for den Mængde af Kvinder, for de Slægtled efter Slægtled af Kvinder, der blev ældet for tidligt, og som følte deres Livs Ro og Fred borte, for de Arbejderkvinder, vi den Dag i Dag ser om Morgenens ile til Arbejdet efter først at have afleveret deres spæde Børn i Vuggestuer og deres større Børn i Asylerne for saa atter at hente dem om Aftenen og ile til de handlende for at købe det lettest mulige til at tilberede Mad af – for disse Kvinder er det naturligvis svært at forstaa, at de er Pionerer for et højere udviklet Samfund, hvor Kvindernes Frigørelse er en Kendsgerning, men de er det alligevel.

Det var længe kun Arbejderklassens Kvinder, der deltog i Erhvervet, men efterhaanden bredte af økonomiske Grunde Bevægelsen sig til Mellemstandens og de højere Klassers Kvinder. De maatte ganske vist for at gaa ud i Erhvervet optage

en Kamp, fordi de Stillinger, de ønskede sig, var godt lønnede Stillinger, som Mændene derfor ikke gerne gav fra sig, og netop, fordi det var godt lønnede Stillinger, krævede de ogsaa Uddannelse. Kampen mellem dem og Mændene kom derfor længe til at staa først om Retten til Uddannelsen og saa om Retten til Embederne.

Men naar nu denne Lov som et Symbol giver Kvinderne Adgang til Embeder i Lighed med Mændene, er dermed ikke løst de Spørgsmaal, der rejser sig ved Tanken om Kvindernes Frigørelse. Den ærede Ordfører for Venstre i Folketinget kom ved Sagens første Behandling ind paa de Tanker, der rejser sig, nemlig paa Tanken om Kvindernes Forhold til Hjemmet. Der er her rørt ved den ømfindeligste Side af hele Spørgsmaalet om Kvinders Adgang til Arbejde udenfor Hjemmet. De højere Klassers erhvervende Kvinder har hidtil ikke følt Byrderne ved Erhvervet i den Form, som Underklassens Kvinder har følt dem. De har ikke behøvet at passe deres Hjem, naar de kom sent hjem om Aftenen, og de har ikke maattet vide deres Børn gaa alene for Lud og koldt Vand. Naar de hidtil har kunnet undgaa det, kan de takke Arbejderklassens Kvinder derfor, Arbejderklassens Kvinder har nemlig paataget sig det Arbejde i Hjemmene, uden hvilket de højere Klassers Kvinder ikke kunde være erhvervende. Jeg skal ikke benægte, at Overklassens Kvinder, selv om de fik Husets Arbejde besørget af Arbejderklassens Døtre, ikke derfor til Tider maaske kan have følt en aandelig Overanspændelse og en aandelig Splittethed, som ingen har kunnet befri dem for, og det kan ogsaa være, at mange undertiden har ladet sig friste til at se tilbage til de gamle Forhold som noget godt, men som noget forbigaengent. Men nu er der sket det, at netop nu, da denne Lov aabner Adgang for Kvinderne til Erhverv, svigter det Grundlag, paa hvilket de højere stillede Kvinder ellers har kunnet passe deres Erhverv, idet nemlig Arbejderklassens Døtre vægrer sig ved længere at udføre Arbejdet under de Former, som vi nu er vant til. Det bliver stadig vanskeligere og vanskeligere for den kvindelige Embedsmand, den kvindelige Læge, den kvindelige Sagfører at skaffe sig Hjælp i Huset og at faa ført Tilsyn med sine Børn. Naturligvis vil intet fornuftigt Menneske i den Anledning sige til Kvinderne, at saa maa de hellere vende tilbage til de gamle Forhold. Det er selvfølgelig heller ikke min Tanke, for jeg ved, at det er umuligt. Den økonomiske Udviklings Love tvinger Kvinderne ud i Erhvervet, og saa er det Samfundets Pligt at søge at finde en Ordning, der afbøder de Ulykker, som deraf rinder for den enkelte, og fremme alt det gode, der deraf kan komme. Og de tidligere patriarkalske Forhold, som mange nu ser tilbage til som noget idyllisk, var ingenlunde saa idylliske, som man nu er tilbøjelig til at tro. De dækkede over megen Brutalitet og megen Undertrykkelse og virkede til store Savn for den enkelte. Og det er baade til Skade for den enkelte, der lider under det, og ogsaa til Skade for et frit Samfund. Men desuden er disse Forhold ogsaa umuliggjorte derved,

at vort Samfund i højere og højere Grad tæller et Overtal af Kvinder; det er derfor umuligt, at enhver Kvinde kan blive gift og faa sin selvstændige Husholdning. Det hele Overskud af Kvinder, som bliver tilbage, kan ikke finde Plads i Hjemmene, de maa allerede fra deres Ungdom bestemme sig til en Uddannelse, og naar de først en Gang er naaet ind i et Erhverv, vil det være vanskeligt for dem at vende tilbage, selv om de bliver gift.

Naar jeg har omtalt denne Sag, er det altsaa ikke, fordi jeg ønsker noget Tilbageskridt, men det er for at pege paa, at den sorte Skygge, der lige fra første Færd har fulgt Arbejderklassens Kvinder i deres Deltagelse i Erhvervet, ogsaa er ved at naa de bedrestillede Kvinder i deres Erhverv, saaledes at ogsaa de faar de samme Lidelser, den samme Uro at bære paa som Underklassens Kvinder, naar de ved, at deres Hjem og deres Børn forsømmes. Men denne Udvikling ønsker jeg ikke at beklage. Der er dem, der raaber højt op over, at Arbejderklassens Døtre ikke fremdeles er villige til at være det Grundlag, paa hvilket de højere Klassers Kvinder kan udvikle sig personlig frit og i deres Erhverv, men jeg beklager det ikke, thi netop deri, at disse Kendsgerninger indtræffer samtidig: at Arbejderklassens Døtre vægrer sig ved at paatage sig Husarbejde i den trælse Form, hvori man hidtil er vant dertil, og at Loven bekræfter, hvad der allerede længe har været Udviklingen, at Kvinderne har Adgang til Erhverv, ligger efter min Mening en Spire til en sund Udvikling. Der er under de nuværende Forhold kun een Mulighed for de bedrestillede Kvinder, naar de ønsker at vedligeholde deres Erhverv og samtidig at opfylde deres Pligt som Kvinder at føde Børn, og det er den, at de indskrænker sig til saa faa Børn som muligt. Jeg tror, at hvis man optog en Statistik over de velstillede Ægteskaber, i hvilke Hustruen er erhvervende, vilde man overalt finde Børneantallet indskrænket til 1 eller 2 Børn, og denne Bevægelse for et indskrænket Børneantal er ogsaa naaet ned i Arbejderklassen, sikkert under Paavirkning af Kvindernes Erhverv. Men jeg tror ikke, at man kan bygge et sundt Samfund op paa et saa lille Børneantal. Naar nu til Vanskelighederne med Børnene kommer Vanskeligheder med Husvæsenet, aabner sig for de erhvervende Kvinder kun den Udsigt: at forblive ugift og udenfor Ægteskab at føde det Barn, som de ønsker sig, eller at lære at forstaa, at deres Erhverv kræver helt andre Hjemformer end de nuværende, og at Samfundet maa indrømme dem ikke blot Frihed til at udføre deres Erhverv, men ogsaa Frihed til at føde og opamme deres Børn.

De Lidelser, som de erhvervende Kvinder i Underklassen har gennemgaaet, har allerede ført til sociale Foranstaltninger; der er Vuggestuer, Børnehaver og Fritidsasylter. Der er blevet paatvunget Kvinderne Arbejdsro i en Del af Svangerskabsperioden, og der er paatvunget dem Arbejdsro i den første Tid efter Fødselen. Ved den sidste internationale Bernerkonference rejstes der ogsaa fra Arbejderklassens Side Krav om, at Kvinderne kun skulde arbejde til

Kl. 12 hver Lørdag, for at de ikke skulde behøve at bruge deres Fritid om Søndagen til Arbejde i Huset, og der er fra Arbejderklassens Side rejst Krav om Forbud mod Natarbejde for Kvinder og mod Kvinders Arbejde i Gruber, alt for at opretholde Kvindernes Evne til at varetage den kommende Slægts Tarv. Disse saakaldte Indgreb i Kvindernes Frihed er ikke blevet mødt med megen Forstaaelse af de højere Klassers erhvervende Kvinder. Jeg erindrer saaledes, at jeg, da vi behandlede Fabrikloven – i 1908, saa vidt jeg husker –, og der var Tale om at indføre Forbud mod Natarbejde for Kvinder, i en Forsamling af kvindesagsinteresserede Kvinder hørte udtale, at dette var et uforsvarligt Indgreb i Kvindernes Frihed. Der blev blandt andet sagt, at naar man hindrede en Enke med Børn i at arbejde om Natten, fratog man hende derved Muligheden for at være hjemme hos sine Børn om Dagen. Selvfølgelig er et saadant Syn paa Sagen, at en Kvinde bør arbejde om Natten for om Dagen at passe sine Børn, ganske fejlagtigt; at man vil forbyde noget saadant, er kun et formelt Indgreb i Friheden eller rettere sagt, det er ikke et Indgreb i Friheden, det er kun en Beskyttelse af Friheden. Men de Krav, som stilles fra Arbejderklassens Kvinders Side, fordi de hverken kan passe deres Hjem eller deres Børn, vil de højere Klassers erhvervende Kvinder lære at forstaa bedre, naar de selv kommer i denne Stilling, og det vil igen virke til, at disse Foranstaltninger vil blive bedre og bedre. For en fattig, erhvervende Moder er det selvfølgelig en udmærket Foranstaltning, at hun kan bringe sit Barn hen paa en Vuggestue, men set fra Samfundets Side kan det kun betragtes som en Nødhjælp. Det kan aldrig være en Samfundsforanstaltning af Varighed, at en diegivende Moder bringer sit Barn hen paa en Vuggestue, binder sit Bryst op og standser Livskilden for Barnet for derefter at gaa til sit Erhverv. *Men naar de højere Klassers Kvinder i Samfundet i stigende Grad søger ud i Erhverv og opnaar højere Stillinger i Samfundet, og naar de samtidig forlades af dem, der tidligere gjorde Hjemmets Arbejde, saa vil de forstaa, at de med eller mod deres Villie er kommet ind i en social Revolution, der angaar dem selv i deres første menneskelige Følelser og Kald, og saa vil de være med til at arbejde paa en Udvikling, som bevarer for dem selv Frihed til Erhvervet, og som dog levner dem Tid til at opfylde deres egentlige Kald, det, som ingen kan tage fra dem: at være Moder.* Jeg samstemmer fuldstændig med Venstres mandlige Ordfører i Folketinget, da han udtalte, at Hjemmets Hygge skal ikke alene være Kvindens Sag, at Mændene maa ogsaa tage deres Part, og naar den Tanke trænger igennem hos Mændene – og den nedsatte Arbejdstid, som jo nu bryder sig Vej, vil bidrage til, at Mændene bliver mere knyttet til Hjemmene, end de nu er, opholder sig mere i dem, end de nu gør –, saa vil man ogsaa lettere, end man nu tror, kunne komme bort fra den nuværende Hjemform og bort fra at mene, at den er den eneste mulige. Ja, man vil endogsaa lære at se paa, at det, der egentlig

er Hjemmets Kærne, det gode Samliv mellem Forældre indbyrdes og mellem Forældre og Børn, trives langt bedre, naar de hører sammen, er sammen, uden at der indenfor Hjemmets Grænser er fremmede Mennesker. Men dertil hører en Omdannelse af Husvæsenet, som hører Fremtiden til, dog ikke en fjerntliggende Fremtid, men en nærliggende.

Jeg har ønsket at gøre disse Bemærkninger, fordi Arbejderklassens Kvinders Erhverv i de fleste Tilfælde, i hvert Fald i overmaade mange Tilfælde, har ført til en kaotisk Opløsning af Arbejdernes Hjem. Men de højere Klassers Kvinders Deltagelse i Erhverv vil bidrage til, at alle de Foranstaltninger, der er nødvendige til at omdanne Hjemmet og føre det tilbage fra Kaos til Sundhed, bliver iværksat. Hvis de højere stillede erhvervende Kvinder virkelig lærer at forstaa den Revolution, hvori de er kommet!